

et in 3, dist. 14, et in 4, dist. 49, quæst. 1, concl. 1, Ferrarius 1, contra Gentes, cap. 44 et 45, et lib. 2, cap. 47. Cajetanus etiam sibi contrarius, 1 part., quæst. 12, art. 5 et 11, aperte distinguit actum cognoscendi a receptione speciei, idem præstat, quæst. 14, art. 1, quæst. 17 et 18 et 55, articul. 3 et 56, art. 1, 79 et 80, art. 2 et 85, art. 4, in eadem sententia est Scotus, quam late prosequitur Gregorius, in 2, d. 7, quæst. 2, Zimara, theorematem 124.

3. *Probatur quoad distinctionem cognitionis ab specie contra Cajetanum.* — Et ratione arguitur. Nam si actus cognoscendi non est distincta entitas, ultra potentiam, aut speciem, certe cum altera identificatur : utrumque autem est falsum : ergo, etc. Respondet Cajetanus identificari cum specie, quod ita refellitur, nam potentia comparatur ad speciem, ut receptiva : ad actum vero cognitionis ut activa : impossibile est ergo actum esse idem cum specie. Major patet, quia potentia solum recipit speciem, non producit, ut Aristoteles supra testatur in text. 138 et 139, et merito, si quidem objectum solum est, quod producit speciem in sensu, ut in sequentibus videbimus. Probatur deinde minor. Nam de ratione actionis vitalis est, ut fiat a principio intrinseco activo : si autem actus cognitionis esset idem cum specie, fieret ab objecto, præsertim in externis sensibus. Unde Aristoteles, in libro de Sensib. et sensu, c. 2, reprehendit Democritum astruentem visionem esse imaginem, id est, speciem, ut S. Thomas ibidem exposuit.

4. *Probatur ulterius quoad distinctionem a potentia contra alios multiplici ratione naturali.* — Quod etiam actus cognitionis non sit idem cum potentia, ut alii maluerunt, probatur, explicando prius intentum : aiunt enim autores cognitionem consistere in vitali attentione minime distincta realiter a potentia, sed modaliter tantum, idque sufficere, ut ab illa fiat effective sicut etiam animalcum effective se movet, nihil realiter distinctum a seipso efficit. Contra hoc igitur argumentor multipliciter. Primo, si actio cognoscendi esset animæ attention, identificaretur potius cum ipsa anima, quam cum potentia, imo superflua esset distincta potentia, atque ita anima ipsa esset potentia, et operatio, quod repugnat rationi creaturae. Secundo, quia jam sensatio esset idem cum anima, atque adeo acto esset animæ propria, et non conjuncti, consequenterque spiritualis esset, ac rei subsistentis, brutisque repugnans. Tertio ad hujusmodi attentionem

receptio specierum non requiritur, attendimus enim etiamsi speciem non recipiamus, veluti cum expectamus, an aliquid audire possimus, quia scilicet ad attendendum sat est expeditos esse, ac aliis actionibus vacuos. Ex quo ulterius sequitur, primo, si auditio sola est attentio, jam tunc ex parte animæ factum esse quidquid ad audiendum requiritur, nec tamen audire, ac postea sine nova efficientia auditinem dari. Sequitur secundo posita attentione ex parte animæ, atque objecto sonante, fore ut absque ulla multiplicatione specierum audiatur : siquidem auditiva actio, scilicet attentio, jam preerat, objectumque similiter : nihil autem aliud est necessarium, juxta adversarios, idemque argumentum urgetur in visu. Nam præsente objecto visibili anima sine specie potest attendere, atque adeo videre : redundabit ergo species. Quarto : aut visio est attentio ad objectum in se, aut ad immutationem, quam ipsum facit in potentia. Si primum : sane ad cognoscendum non requiritur immutatio, cum possit visus attendere absque specie, ut est explicatum. Secundum vero est impossibile, cum immutatio intentionalis neutiquam sentitur : ergo ex vi attentionis ad illam, objectum non percipietur. Accedit, quod de intellectu saltem explicari nequeat dicta sententia : hec enim potentia apprehendit et judicat, componit et discurret sciendo, opinando, errando, etc., incredibile autem est hosce actus omnes ipsummet esse intellectum, aut speciem : quocirca quæ de talibus actibus experimur aperte ostendunt veritatem conclusionis.

5. *Probatur tandem ex iis quæ fides docet.* — Ea etiam, quæ fides docet, idem ostendunt : intelliguntur enim multo facilius, positis actibus realiter distincta a potentia et speciebus. Nam secundum fidem in intellectu nostro actus danfur supernaturales credendi, quos intellectus habere nequit suis viribus, ipso etiam objecto supernaturali sufficienter proposito. In patria quoque actus videntis Deum supernaturalis est, ad quem secundum fidem ponitur lumen gloriæ necessarium : qua ergo ratione intelligi potest ejusmodi actus, ipsum esse intellectum, aut speciem? Eadem autem ratio est de uno actu, vel potentia, atque de omnibus : concludendum igitur actum cognitionis esse veram qualitatem, contra quam si quæ fuerint argumenta sequenti capite diluentur, allata vero ex Aristotele, D. Augustino, et D. Thoma, in numero primo, intelligenda sunt causaliter, non formaliter.

CAPUT IV.

UTRUM ACTUS COGNOSCENDI FIAT A POTENTIA IN
QUA RECEPITUR SIMIL GUM SPECIE.

1. *Prima sententia negans.* — Diximus de entitate actionis cognoscitivæ, dicendum sequitur de principio, a quo fit, quod etiam ex parte pertinet ad cognitionem ipsius potentiae. In hac ergo quæstione varie sunt opiniones : quidam dixerunt in omni virtute cognoscente esse distinguendas duas potentias, aliam mere activam actus cognoscendi, aliam receptivam illius, atque adeo sensum dari alium agentem et patientem alium, intellectumque similiter. Ita Jandunus, secundo de Anima, quæst. 16, et tractatu de Intellectu agente, qui hoc tribuit Commentatori, idem sensit Apollinaris, q. 11 et 13, qui forte nituntur illo effato, quod idem secundum eamdem potentiam simul agere et recipere non valeat.

2. *Improbatur dupliciter.* — Hæc opinio est omnino improbabilis. Primo, quoniam impossibile est actionem immanentem recipi in una potentia, et fieri ab altera. Secundo interrogo, quænam potentia cognoscit, an quæ efficit actum, anne que recipit. Non quæ recipit tantum, cum cognoscere sit vitaliter operari : si fingas Deum intra potentiam immittere entitatem actus, ipsa potentia nihil agente, in eo certe eventu, nihil ipsa cognoscat, cum primum principium in hac materia sit vitalem actionem intrinsecum includere processum effectivum ab agente, ideo enim vivere res dicuntur, quæ intra se habet principium actionis. Nec etiam cognoscit potentia, quæ tantum agit, namque cognitio intrinsecus actus est potentiae cognoscitivæ : ergo impossibile est illam potentiam cognoscere, quæ actu cognitionis non informatur : impossibile ergo est in cognitione agere, ac recipere, separari omnino, diversisque potentias tribui.

3. *Secunda sententia etiam negans aliter.* — *Resupnit.* — Ex his improbat alia opinio asserens potentiam cognoscentem non efficere actum, sed ab objecto illum recipere. Ita de sensibus affirmant Paulus Venetus et Nyphus citati, cap. præcedenti, n. 1, idemque putat de intellectu Godfredus, (ut refert Scotus in 1, distinction. 3, q. 7, § *Alia est opinio*), dicens intellectu cognitionem fieri ab objecto medio phantasmate illustrato, lumine intellectus agentis : cuius opinionis fundamentum idem est, ac prioris opinionis, et argumenta etiam contra illam facta hic militant, imo fortiora, quod scilicet

jam cognitio esset ab extrinseco, ac mera cognoscens potentiae passio, aliunde transiens actio : rursum objectum potius diceretur cognoscere. Denique cum cognitio qualitas perfecta sit, produci non potest ab imperfecto objecto, potissime intellectio, quæ spiritualis qualitas est, phantasma autem materialis, nec phantasmatis illuminatio prodesse potest, ut pote ficta et tenebris plena, de quo infra.

4. *Tertia sententia varie a Thomistis expli-cata.* — Simili fere modo improbanda est alia opinio statuens actum cognoscendi fieri a potentia specie informata, ita tamen ut potentia ex se nullam activitatem habeat, sed tota ratio efficiendi sit species, quemadmodum aquæ calidæ tota calefaciendi ratio est calor. Hanc opinionem sic expositam tribuit Scotus S. Thomæ, quam certe indicat, 1. p., q. 56, art. 1, et q. 79, a. 3, ad primum, et q. 85, a. 2, ad tertium, et aliis locis, fuitque opinio Alberti, Summa de homine, de potentia sensuum, quamvis specialiter de sensibus loquatur. Accedit Thienensis 2, de Anima, text. 72, et Javelus, q. 22, quantum ad sensus attinet, quamvis 1. 3, aliter sentiat de intellectu. Eamdem fere opinionem habet Cajetanus, 1 part., q. 14, a. 1, q. 79, a. 2, q. 87, a. 1, quamvis aliter rem explicet, dicens cognoscentem potentiam per speciem fieri ipsum cognoscibile, atque ita factam elicere actum, ac licet tota ratio agendi sit ab specie, tribui nihilominus potentiae, quatenus facta est ipsum cognoscibile.

5. *Impugnatur.* — Contra hanc opinionem utcumque expositam procedunt argumenta facta contra præcedentes, cum fateatur etiam potentiam non habere ex se activitatem ad actum cognitionis : non ergo actus ille procedet a principio intrinseco activo, sed tantum ab extrinseco, quod est species : sic enim calefactio ab aqua non procedit active tanquam a principio intrinseco ; est autem hoc contra rationem actus vitalis : ergo, etc. Et confirmatur : nam si potentia cognoscens non concurredit active : ergo neque anima concurret, quia non nisi cum potentia operatur : non est ergo anima principium cognoscendi, quod est evidenter falsum, et contra Aristotelem, lib. 2, cap. 2. Confirmatur præterea : nam si sola species esset tota ratio agendi, naturaliter ageret, ac adeo ea posita in potentia naturaliter sequeretur actio. Consequens est contra experientiam, quia licet recipiatur in oculis species, non continuo sequitur visio, si non detur attentio. Unde sœpe diversi homines easdem

species recipientes in potentiis æque dispositis, non æque vident, eo quod non æque attendunt, atque in homine uno diversis temporibus idem experimur: causa nimurum est, quia non a sola specie provenit activitas, sed maxime ab anima et potentia, ac de interioribus sunt argumenta clarissima. Imaginatio enim plures species simul, cum tamen nunc hoc, nunc illud imaginetur, nunc montem autem aureum, postea chimæram componat. Intellectus etiam tam varie operatur, ut intelligi nequeat, quomodo id præstet per activitatem specierum absque ulla sui activitate. Præterea si potentia per speciem agit tanquam per accidens sibi inhærens, instar aquæ per calorem agentis, plane talis potentia de se cognoscitiva non erit, sed ab extrinseca specie id vindicabit: sieque non per se intellectus intelligit, sed per accidens: sicut aquam dicimus per se non calefacere, sed per accidens, quod tamen falsum per se, et incredibile appareat. Porro Cajetani expositio fingens illam unionem falsum supponit, et supra est improbatum in c. 2, ac dato, quod aliquo modo posset intelligi cognoscitentem potentiam fieri suum cognoscibile, fieret sane verius per actum cognitionis, per quem dum objectum cognoscitur, intime quodammodo potentiae imbibitur. Ea ergo ita redditum ipsum cognoscibile potest melius, ac verius esse principium cognitionis.

6. *Quarta sententia Scoti.* — *Primum argumentum.* — *Confirmatur.* — *Secundum argumentum.* — *Tertium argumentum.* — His ergo rejectis opinionibus, est quarta alia Scoti in prima distinctione tertia, quæstione septima, dicentis actus cognoscendi effici a potentia simul, et specie tanquam a duabus causis partialibus integrantibus unum principium activum, quæ probatur primo. Nam species intentionalis necessaria est, ut supra ostendimus: ergo habet efficientiam circa actum cognoscendi, alias frusta necessaria diceretur potentia. Deinde etiam habet efficientiam, ut argumenta facta probant: ergo, etc. Minor patet ex dictis ac major ex eo suadetur, quia non potest usus aliis speciei assignari. Dicitur fortasse requiri speciem ad determinandam potentiam ad cognitionem objecti: recte quidem, ea tamen determinatio cooperatio est speciei cum potentia. Et confirmatur, quia si solus visus efficit visionem præsente visibili, poterit sane illam efficere sine specie. Secundo arguitur: forma constitutiva rem in actu primo concurrit cum illa ad productionem actus secundi: sed species constitutiva potentiam in actu primo ad

cognoscendum: ergo cum illa efficit cognitionem. Tertio: in patria essentia divina, quæ est tanquam species intelligibilis, concurrit simul cum potentia ad visionem: ergo species creata ita concurrit.

7. *Quinta sententia.* — *Suadetur primo.* — *Suadetur secundo.* — *Suadetur tertio.* — Quinta opinio asserit speciem nihil efficere, sed potentiam habere totam activitatem respectu actionis. Ita Henricus, quodlibet quarto, quæstione septima, ac de intellectu idem credit Javelus, libro tertio, de Anima. Suadetur primo, quia actus cognoscendi perfectior est, quam species: non potest ergo species effective ad illud concurrere, quod potissimum urget in sensibus exterioribus, in quibus species imperfectissimæ sunt, cum producantur a materialibus objectis. Secundo actus cognoscendi est vitalis: ergo tantum procedit a principio intrinseco viventis, quale non est species, cum ab externo objecto imprimatur: ergo, etc. Tertio potentiae animæ vegetativæ solæ efficiunt actiones suas, neque indigent juvamine objectorum: a fortiori ergo id sortientur potentiae cognoscitivæ, utpote perfectiores.

8. *Sexta sententia qua etiam improbatur.* — Ultima sententia distinguit apprehensionem a judicio, statuisse apprehensionem fieri ab specie, judicium vero a potentia. Ita Aegidius, libro octavo, quæstione secunda, insinuatque D. Thomas, quodlibet octavo, quæstione secunda. Sed facile refellitur opinio. Nam vel per apprehensionem intelligit actum cognoscendi, vel tantum speciei apprehensionem: hoc secundum ad rem non est, si autem intelligat primum, impossibile sane est potentiam respectu illius actus habere se mere passive, ut jam probavimus, præterquam quod talis apprehensione non est semper actus a judicio distinctus, ut infra videbimus: quare, et cætera.

9. *Prima assertio.* — *Prima objectio.* — *Secunda objectio.* — In hac ergo controversia sit prima conclusio. Potentia cognoscens habet propriam et immediatam activitatem circa actum suum. Hanc probant argumenta facta contra tres opiniones priores, et est communis divi Thomæ et Scoti, et auctorum utriusque Scholæ, et aperta sententia Aristotelis, libro secundo, de Anima, capite secundo, dum ait animam esse principium intelligendi et sentiendi, sicut et vegetandi non immediate, sed per potentias suas, et cætera. Videtur tamen idem Aristoteles, libro tertio, textu quinto, eidem conclusioni repugnare, vocat siquidem intellectum puram potentiam, ac subdit, nul-

lam aliam esse illius naturam, quam quod possibilis est. Idemque est modus loquendi divi Thomæ sëpe, prima parte, quæstione octogesima septima, articulo primo. Si ergo pura potentia est, nullam profecto activitatem habet, atque eadem ratio est de quavis potentia cognoscitiva. Præterea arguitur, quoniam si potentia esset principium activum operationis, ipsa invariata, non variaretur actio: nunc autem eadem potentia meliorem actum elicit, solum propter extrinsecum DEI auxilium, aut propter meliorem speciem, ut unus beatus clarius videt DEUM, quam alius, qui meliorem intellectum naturalem habeat, eo tantum quod a DEO magis juvatur, quod signum est potentiam non efficere cognitionem, sed illam aliunde recipere.

10. *Ad primam objectionem.* — *Ad secundam objectionem.* — *Lib. 2, de Attribut., c. 21.* — Ad Aristotelem dicendum primo Philoponum sic legere, sed fieri non potest, ut alia sit ejus natura, quam hæc, quæ dicta est, scilicet quod sit separatus a corpore. Perionius ita vertit: *Ex quo efficitur nullam ejus esse naturam, nisi eam, quæ vim intelligendi habere dicitur.* Simplicius denique vertit aliter: attamen Argropili versio est, quam adduximus, et Græca littera consonat textui consequenti, qui ita habet: *Is igitur intellectus, qui animus nuncupatur, nihil actu eorum est prorsus, quæ sunt antequam intelligat ipse.* Respondetur ergo Aristotelem tantum significare intellectum, eo quod non habet ex se species intelligibiles, dici puram potentiam non simpliciter, sed in genere intelligibilium, idque importare verba illa, *nihil est actu eorum, quæ intelligit,* et quod infra subdit intellectivam partem esse locum formarum non actu, sed potentia: non negat igitur activitatem potentiae: idemque est sensus D. Thomæ. Alterum argumentum, ut plurimum probat potentias has dependere in agendo a multis conditionibus, ratione quarum melior prodeat operatio, unde melior species, vel majus auxilium plurimum conductit ad meliorem actum; specialiter vero de actibus supernaturalibus dicimus, licet concurrente effectu ad illos beati, sed tamen gerere ut instrumenta DEI, ex se autem non habere connaturalem activitatem circa tales actiones, quare in eis inservit potissimum virtus principalis causæ, qui Deus est, ut entis instrumento, quantum vult, unde theologi plerique, qui rectius sentiunt, aiunt majorem perfectionem naturalis intellectus ad supernaturalem Dei visionem non conducere, sed majus auxilium.

11. *Ad impugnatarum opinionum commune fundamentum.* — *Vide disp. 18, Metaphysicae, sect. 7, a. n. 43.* — Ad commune fundamentum illarum opinionum negantium activitatem potentis cognoscitibus, ne idem esset agens et patiens, respondetur communiter, potentiam solam recipere, at informatam specie efficere, sive distingui agens a patiente. Alii dieunt actum recipi in potentia informata specie, esseque rationem recipiendi illum: quidquid tamen de his sit; maxima illa ex octavo Physicorum in actibus saltem immanentibus non habet locum, ut eo loco diximus.

12. *Secunda assertio probatur.* — *Aristoteles exponitur.* — Secunda conclusio. Non tantum potentia, sed etiam species habet aliquam activitatem circa actum cognoscendi. Hanc probant argumenta pro Scoto in numero sexto. Et præterea argumentor. Nam cognitione fit per intentionalem assimilationem cognoscitentis ad rem cognitam, unde quod perfecte volumus cognoscere, conamur illius similitudinem, quam possumus perfectam intra nos formari: ipsa ergo actualis cognitione quædam, est actualis assimilatio: oportet ergo, ut potentia cognoscens habeat formam, quæ sit actum principium assimilandi: hujusmodi autem aliud non est, quam species: ergo, et cætera. Atque hoc insinuat Aristoteles, libro secundo de Anima, textu sexagesimo, ubi sensibilia sensationum activa esse affirmat, per vicarias utique species. Nec obstat, quod in capite tertio, ait sensum ex se esse in actu primo, quasi specie non indigeat, ut in actu secundum, seu sensationem prosiliat. Comparat enim illic Aristoteles sensum cum intellectu, ac de eorum actuatione per habitum, atque sensum non indigere habitibus, sicut intellectum, cum sit potentia omnino determinata: vel certe comparat sensum informatum per speciem, et intellectum per habitum; unde cum ait primam mutationem sensitivæ fieri a generante, per generans intelligit objectum imprimens speciem, nam subdit ea, quæ actu sensum efficiunt, esse exterius, ut visible, etc.

13. *Tertia assertio.* — *Unde sit probanda.* — Tertia conclusio. Principium integrum productivum actus est potentia informata specie. Hæc est sententia Aristotelis, locis citatis, et nono Metaphysicæ, capite nono. Divus Augustinus etiam, nono de Trinitate, capite ultimo. *Liquidem tenendum,* ait, *rem, quam cognoscimus, generare in nobis notitiam sui, quod ab utroque, ab objecto scilicet, et potentia, notitia paria-*

tur. Et undecimo, de Trinitate, capite secundo.

Ex re visibili, inquit, fit visio, non tamen ex sola, nisi adsit visus, ex ridente enim, et visibili fit visio. Idem docet D. Thomas, prima parte, quæstione decimaquarta, articulo secundo, et quæstione quinquagesima quarta, articulo secundo, et 2, 2, quæstione trigesima prima, articulo quinto, et primo contra Gentes, capite vigesimo, et libro secundo, capite primo, et quodlibet octavo, quæstione tertia, art. 3, neque aliud intendit Scotus citatus, in num. 6. Probationes vero sumendæ sunt ex prima et secunda conclusione.

14. *Ad primum argumentum in num. 7.* — *Ad secundum.* — *Ad tertium argumentum.* — Ad primum pro quinta sententia communis solutio est, licet species sit ignobilior, attamen ut instrumentum potentiae attingere posse nobiliorem actum. Hæc vero solutio ut jacet non consonat supradictis. Aliter ergo respondeatur, negando actum cognoscendi esse perfectiorem qualitatem, quod non facile posset improbari, etsi id ergo minus probem, quia ille actus vitalis est, et a perfectiori potentia elicitus, habetque optimum effectum formalem, qui est cognoscere. Quare ad argumentum dico imperfectum non posse attingere productionem perfecti tanquam totale principium immediatum, ac principale naturaliter loquendo, posse tamen attingere, ut partialiter compleps immediatum instrumentum, atque attingendo in effectu aliquid non perfectius se. Quam solutionem sic explico: nam potentia cognoscens specie informata integrum instrumentum est, per quod anima operatur, species autem instrumentum non est potentia, non enim hæc ita specie utitur, ut sola ipsa species elicit immediate actum cognoscendi, ut optime probat argumentum primum pro Henrico, sed ex potentia, et specie constat integrum instrumentum, quod immediate elicit actum. In quo duo etiam considerant nonnulli, et substantiam et representationem: illamque sortiri a potentia, hanc vero ab specie, ac proinde singula singulis tribuendo, imperfectiorem deprehendi actum, quam ipsius principia. Hæc tamen consideratio necessaria non est, ut constat, quam vera autem sit, ex cap. 2, a num. 22, intelligi potest. Ad secundum respondetur sœpe animam in operando uti instrumentis extrinsecis, adjunctis propriis, ut calamo ad scribendum, quod magis necessarium fuit in potentiis cognoscientibus, quam in aliis propter modum operandi per assimilationem, per quod etiam patet solutio tertii.

CAPUT V.

UTRUM PER ACTUM POTENTIÆ COGNOSCITIVÆ ALIQUIS TERMINUS PRODUCATUR.

1. *Partis negativæ fundamentum ex Aristotele.* — *Fundamentum partis affirmativæ ex Theologis.* — Haec questio tractari solet communiter in tertio libro de Anima sub terminis contractioribus, an per actum intellectus producatur verbum: disputatur etiam a theologis, in prima, distinctione vigesima septima, et a D. Thoma, ejusque discipulis, prima parte, quæstione vigesima tertia, articulo primo, attamen, quia eadem ratio est de actione intellectus, et de actibus aliarum potentiarum cognoscientium, ideo hoc loco in universum tractanda videtur: nam postquam egimus de entitate, et principio activo cognitionis, dicendum sequitur de illius termino. Videtur igitur per illam nihil produci, quoniam cognitionis actus immannens est, ac proinde minime productivus, nono Metaphysicæ, capite nono, ubi sic legitur: *Quorumcunque itaque aliud quiddam propter usum est id, quo fit horum actus in eo, quod fit, est, ut ædificatio in eo quod ædificatur, etc.* *Quorum vero non aliud quoddam opus propter actionem in ipsismet actio est, ut visio in ridente, et speculatio in speculante.* Et 1 Ethicorum ad Nicomachum, cap. 4, habetur, *quasdam operationes esse fines, scilicet immanentes, in aliis autem: addit, præter has opera quædam.* Contra vero est, quia secundum theologos per actionem intellectum producitur verbum, quod sit illius terminus, eadem autem est ratio de illa, et de aliis similibus: ergo, etc.

2. *Generalis resolutio.* — *Prima illius expeditio.* — In hac quæstione multi Thomistæ opinantur, per actum intellectus produci quemdam terminum, qui *verbum* dicitur, de ratione tamen, et modo ponendi illum, ac de potentiis aliis cognoscientibus non conveniunt. Ad intelligendam ergo diversitatem opinionum est recolenda distinctio cognitionis intuitivæ, et abstractivæ: intuitiva objectum habet sibi realiter præsens, abstractiva non item: dicunt ergo Thomistarum nonnulli per cognitionem abstractivam produci aliquid terminans illam, at per intuitivam nihil. Ratio sententiae est, quoniam per actionem cognoscitivam solum producitur terminus ex indigentia, cum nimirum objectum præsens non habetur: sola ergo abstractiva cognitionis producere terminum, non autem intuitiva. Unde talem productionem concedunt, et intellectui, et sensui interiori

abstractive cognoscientibus, cum discrimine, quod in intellectu terminum illum vocent verbum, in sensu idolum: sensibus vero exterioribus terminum denegant, quia eorum cognitionis semper est intuitiva, qua etiam de causa in intellectu intuitive cognoscente, ut in beatis Deum videntibus, et in Angelis seipsos cognoscientibus terminum prædictum non agnoscent. Quare secundum hanc opinionem verbum, seu idulum non est, ut terminus productus necessario, sed ut speculum, et imago, in qua res ipsa cognoscatur, ac consequenter ait verbum realiter distingui ab actu cognoscendi, sicut res a re distinguitur. Hanc opinionem sic expositam tuerit Cajetanus, prima parte, loco citato, et Capreolus, illa distinctione vigesima septima. Ferrarius, primo contra, capite quinquagesimo tertio, quamvis hic minus consequenter loquatur in non paucis: insinuat etiam D. Thoma, prima parte, quæstione trigesima quarta, articulo primo, ad secundum, de Potentia, quæstione octava, articulo primo, quæstione nona, articulo quinto, de Veritate. q. 4, art. 1, ad 2, citato etiam Aristotele 2, de Anima, textu 59 et 60, scribente, objectum intellectus debere esse intra ipsum, qui locus minime favet, cum ibi loquitur Aristoteles de speciebus intelligibilibus, non de cognitionis termino.

3. *Secunda expositio.* — Alia opinio declarat actione cognoscitiva produci terminum ab illa distinctum: Patres vero cum ait intellectum producere verbum, ipsammet intellectualem vocare verbum, ac tale verbum in omni intelligenti dari, imo proportionaliter in omni cognoscente: rursus verbum non esse id in quo tanquam in speculo objectum cognoscatur, sed actum esse, quo cognoscitur objectum. Hæc videtur sententia Scotti, Durandi et Gabrielis, citata dist. 27. Et rursus Scotti, quodlib. 8, cuius opinionis motiva in sequentibus afferemus.

4. *Prima assertio unde probanda.* — *Videatur auctor, disp. 43 Metaphysicæ, sect. 2.* — *Prima conclusio.* Per omnem actionem cognoscendi terminus producitur illi intrinsecus, ac modaliter tantum ab ea distinctus. Hæc conclusio est a nobis exposita, et probata olim in quæstione de sex ultimis prædicamentis, ubi ostendimus in actionibus immanentibus esse distinguendam rationem qualitatis a ratione productionis, qualitatemque terminum esse illius actionis, ut est productio, et hoc etiam tetigimus supra, libro secundo, c. 2. Unde non est hic amplius immorandum.

5. *Secunda assertio probatur.* — Secunda conclusio. Praeter hunc terminum non producitur aliis per actionem cognoscendi modaliter, aut realiter distinctus. Probatur primo, quia in universum per unam actionem non producitur, nisi unus terminus: ergo neque per actionem cognoscendi. Secundo, vel ille terminus producetur per actum intelligendi, ut est qualitas, vel prout est productio qualitatis: neutrum verum est: ergo, etc. Probatur minor, nam productio illa, ut sic, producit qualitatem, quae actus est intelligendi: non ergo indiget alio termino: ipsa vero qualitas imprimis actio productiva non est, neque deinde est principium, seu forma, per quam potentia cognoscitiva producit aliam qualitatem, quia intentionales qualitates de se productivæ non sunt, ut patet in visu.

6. *Evasio obstruitur dupliciter.* — Dicitur fortasse actum cognoscendi abstractive esse productivum alterius qualitatis, non vero intuitivum. Sed contra primo, quia intuitivus actus perfectior est abstractivo: ergo si hic non est productivus, neque ille erit. Secundo, quia frustra ponitur qualitas producta per actum cognoscendi, qui etiam qualitas est. Si occurratur substitui pro objecto, ita facile refellendum erit: quoniam objectum, et consequenter id, quod supplet illius vicem, praecedit actum cognoscendi: non ergo produci per illum valet, principium enim producendi prius est natura producto: si vero quis fingat actionem aliam priorem intellectione, per quam verbum producatur, ut consequenter fingendum videtur, jam imprimis intentum habetur, per actum scilicet cognoscendi, ut sic, nihil produci ab ipso distinctum. Deinde jam verbum non producitur per intelligendi actum, quod est contra mentem Patrum et Doctorum de verbo tractantium. Præterea in potentia abstractive cognoscente duas actiones erunt realiter distinctæ, una per quam producatur qualitas, quæ est actus cognoscendi: altera per quam producitur idulum, seu verbum, quod de re ipso formari fingitur: namque unaquæque actio cum suo termino identificatur, duæ autem assertæ qualitates realiter sunt distinctæ juxta adversarios: ergo et actiones productivæ cum eis identificatae inter se realiter distinguuntur, quod est superfluum, cum actio potentiae cognoscitivæ sit tantum cognitionis: vel ergo per utramque illarum actionum potentia cognoscit, quod est superfluum, vel altera actio non est potentiae cognoscitivæ, quod est verissimum. Confirmatur quoniam intelligi nequit